LES ESCOLES NACIONALS UNITÀRIES DE NENS I NENES DEL BARRI MARÍTIM DE TORREDEMBARRA

Autor: Gabriel Comes Nolla

1. L'ensenyament primari a Torredembarra pels anys trenta

L'ensenyament públic primari a Torredembarra pels anys trenta s'imparteix al col·legi Antoni Roig, tal com s'ha anat fent des que el 1899 va ser inaugurat el centre docent.

El Patronat Antoni Roig, propietari de l'edifici, és el que té cura de l'organització i funcionament de l'ensenyament, de pagar i contractar els mestres i de distribuir gratuïtament el material escolar, sense rebre cap ajut econòmic de l'Estat.

Amb el pas dels anys, el pressupost que el Patronat disposa per a l'ensenyament es va reduint, i cada vegada li costa més fer front a les creixents despeses de manteniment de l'edifici, la compra de material escolar i el pagament del professorat, fins a arribar a fer-se la situació insostenible. És llavors quan s'inicien les gestions perquè l'Estat es faci càrrec de tot l'ensenyament.

I l'any 1932 l'ensenyament, portat pel Patronat fins aleshores, passa a l'Estat completament el 27 de novembre en nomenar, aquest, mestres interins estatals per regentar les escoles i crear una escola graduada de nois i una de noies al poble i una escola unitària de nois i una altra de noies al Barri Marítim (cfr. Comes, 1992).

El malestar que això provoca és tan gran entre la població que obliga a l'alcalde a publicar el següent ban:

> *"Com sigui que la presa de posició dels Mestres de les Escoles Graduades creades per l'Estat en aquesta Vila, ha donat lloc a comentaris equívocs, tal volta per manca d'informació directa sobre dit assumpte, hem crec en el deure de fer constar públicament els extrems següents:*

Primer.- Que l'Estat ha creat una Escola Graduada de nois i una de noies, amb quatre Seccions cada una i a més una Escola Unitària de nois i un altre de noies pel Barri Marítim d'aquesta població.

Segon.- Que la Junta del Patronat ha facilitat (no donat) els locals de dita Fundació, necessaris, a l'Ajuntament (no a l'Estat) a fi de que fos un fet l'implantació en aquesta Vila de dites Escoles Graduades i que l'Entitat Cooperativa "La Marítima", ha construït locals per la instal·lació de les Escoles del referit Barri.

Tercer.- Que l'Estat no s'ha preocupat per a res de les rentes del Patronat i que per lo tant el Patronat continuarà d'aquí en endavant distribuint una tercera part de les seves rentes en el pagament de Dots a les filles d'aquesta Vila i invertint les altres terceres parts de dites rentes per millorar l'ensenyança dels nois i noies que visquin en aquesta població.

Quart.- Que els Mestres del Patronat els hi seran respectats els drets que hagin pogut adquirir amb llei pels serveis prestats a dit Patronat.

Quint.- Que la població sense cap sacrifici ha obtingut la gran millora que representa deu Mestres, pagats per l'Estat, tenint Torredembarra, d'aquí en endavant, l'ensenyança que dona l'Estat als pobles i a més la que donarà el Patronat, en forma diferent del que ho ha vingut fent fins ara, doncs si fins avui el Patronat s'ha cuidat de l'ensenyança primària per que l'Estat la tenia desatesa, d'aquí en endavant, donarà altres ensenyances complementaries que tan sol podien gaudir-les els fills de les famílies riques ja que els fills dels pobres, estan impossibilitats, per manca de diners, de poder anar fora de la població per ampliar els coneixements adquirits a les Escoles que fins ara hem tingut.

No vull fer cap comentari glossant els anteriors extrems, per que prefereixo que els facin els veïns amb el seu bon criteri".

(Ban de l'alcalde Josep Rius, 7 de desembre de 1932)

Així doncs, amb aquesta nova situació els nois i noies del Barri Marítim de Torredembarra es troben que:

a) Disposen d'unes tot just creades escoles unitàries que els permeten rebre l'ensenyament primari a Baix a Mar sense que s'hagin de desplaçar a

les escoles del Patronat, com havien fet fins llavors. Aquest canvi no provoca gaire malestar entre les famílies del barri, donat que els alumnes ja no s'hauran d'aixecar tan aviat per anar a peu a escola a dalt del poble, s'evitaran els perills que suposa el desplaçament dels escolars (s'ha de creuar la via del tren i la carretera) i moltes mares que tenen fills menuts no hauran de perdre el temps pujant-los i baixant-los.

b) Continuen rebent el material escolar gratuït que el Patronat proporcionava als seus alumnes.

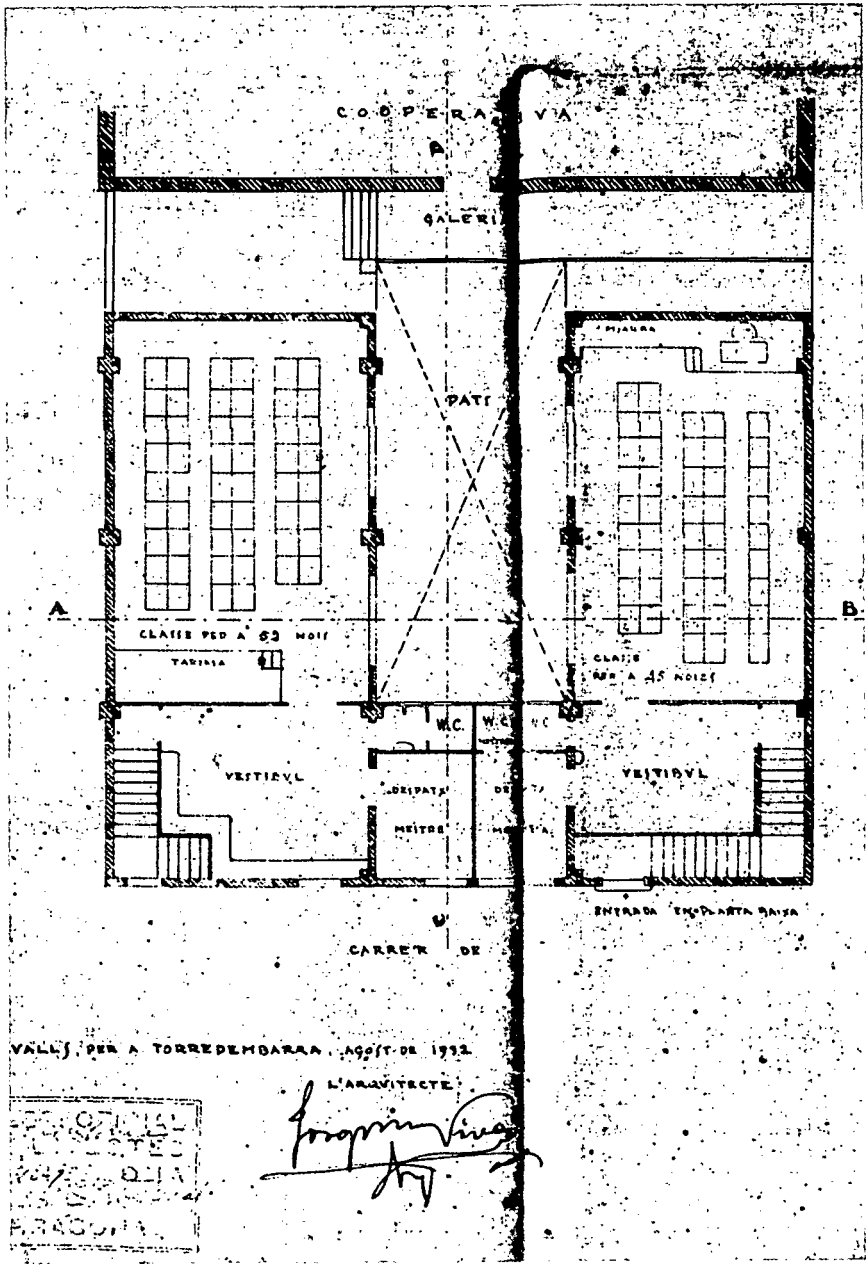
c) Podran assistir més endavant a les classes complementàries que organitzi el Patronat.

2. Les Escoles Nacionals Unitàries del Barri Marítim de Torredembarra

Tal com s'ha dit, la cooperativa La Marítima, amb seu social a Baix a Mar i coneguda popularment per "la Cooperativa", construeix uns locals al carrer Joaquim Costa per a la ubicació de les escoles unitàries del Barri Marítim, una de nens i una de nenes. I ho fa sense cap ajuda ni municipal ni estatal, la qual cosa posa en evidència la potència econòmica de la Cooperativa en aquelles dates i la voluntat dels socis de tenir escoles pròpies i a prop de la residència dels alumnes.

Les escoles unitàries, d'una aula cadascuna, estan regentades per un mestre i una mestra estatals. Així doncs, la Cooperativa cedeix gratuïtament els locals, però no paga ni contracta els mestres.

Al ser uns locals de nova planta, es dissenyen amb les condicions tècniques necessàries perquè compleixin les funcions per a les quals van destinats. Volem dir amb això que, malgrat que són unes escoles que no gaudeixen de grans valors arquitectònics ni pedagògics, ja que es troben situades en un primer pis, amb una orientació que fa que no hi toqui el sol, i ubicades no gaire lluny de la via del tren i sense pati propi (l'esbarjo es realitza majoritàriament a la platja i en algunes ocasions al mateix carrer o en una esplanada de davant les escoles), malgrat això, dèiem, les aules resulten força acollidores perquè són noves, prou grans i estan dotades d'uns grans finestrals, que donen a un mateix pati interior que les omplen de llum. L'escola dels nens està al costat de la de les nenes, i cadascuna té la seva porta i escalinata d'entrada.

Plànol de les escoles segons projecte signat per l'arquitecte Joaquim Vives (?) l'agost de 1932.

A les aules s'hi accedeix després de pujar unes escales i creuar un ampli vestíbul on hi ha els lavabos i, encara que als plànols també hi figura una sala per a despatx del mestre o mestra, la veritat és que aquesta estança es converteix en una petita habitació per a ús privat del docent. El vestíbul, separat per grans portes de l'aula escolar, en alguna època s'ha fet servir per fer-hi classes de repàs.

L'aula de nens té una capacitat per a 52 nois, i encara que la distribució dels pupitres no és fixa, acostumen a estar en fileres davant de la taula del mestre perquè els nois puguin ser controlats més fàcilment i puguin escoltar les seves lliçons magistrals. Els pupitres són de fusta, amb la tapa formant un pla inclinat per escriure-hi més còmodament i que es pot aixecar per poder dipositar llibres o llibretes dintre del calaix interior. A cada pupitre s'hi asseuen dos escolars.

L'aula de les noies és semblant a la dels nois, però té una menor capacitat: està dissenyada per a 45 noies.

Al ser escoles unitàries, un docent sol ha d'atendre tots els alumnes matriculats que cursen l'ensenyament obligatori, i per tant alumnes de diferents cursos i de diferents edats. Això comporta un gran esforç i treball per al mestre o mestra, ja que han d'ensenyar a cada alumne segons els seus coneixements i adaptar-se a la diversitat de l'alumnat.

Les escoles del Barri Marítim comencen a funcionar el desembre de l'any 1932.

2.1. Les Escoles abans de la guerra

Els primers mestres que imparteixen classe a les escoles de Baix a Mar són un matrimoni que els alumnes anomenen Sr. Josep i Sra. Lola.

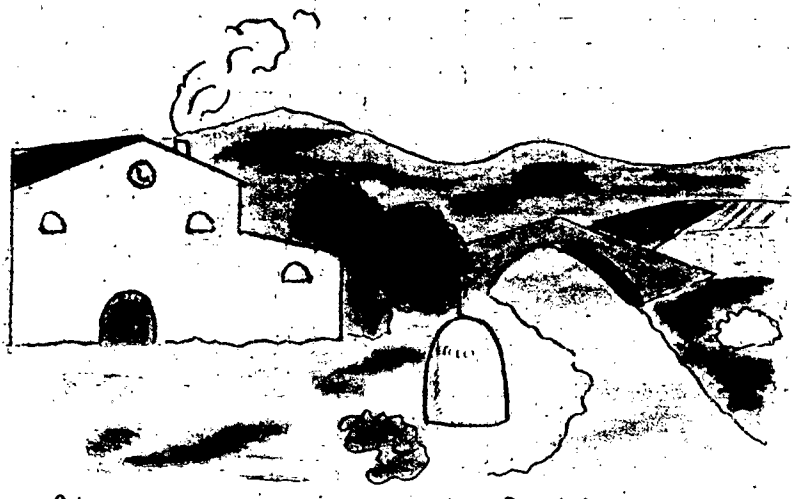
L'any 34 la titular de l'escola unitària de nenes és Pilar Tuset Almazar, mestra que ve del col·legi Antoni Roig. I regenta l'escola de nens Manuel Andreu Segura.

També van impartir classe durant un període de temps curt, com a mestres suplents, la Sra. Neus Marina i el Sr. Rovira.

2.2. Les Escoles durant la guerra

Durant la guerra, les escoles són abandonades per por dels bombardejos, a l'estar l'edifici a prop de la via del tren: un objectiu militar. De fet, sembla ser que durant la guerra va caure una bomba al costat de les escoles que va afectar una mica l'edifici. Els alumnes reben classes durant un temps a uns locals de Clarà, i més tard a Cal Bofill.

Dia 10-3-1936

Un cantero posee 456 m³ y 2.480 mm³ de piedra labrada y a vendido 78 m³ y ½ a un albañil y 48.650 m³ 860 dm³ 2.870 mm a un maestro de obra. Que cantidad tenia antes de verificar estas dos ventas

456.000002480
78'500
48'650'860002870
49.185'360005350

Antes de verificar estas dos ventas tenia 49.185 m³ 360 m³ 0052 m³ 350 mm³

Exemple d'activitats escolars de l'alumna Lola Salvat (1936).

Dia 12-3-36

Calma

Ja l'ombra de les muntanyes s'estenia fins que sap on de la mar El gabi havia caigut. La flama que en Pauus encenia el cigar no se apagà hasta que llença la cerilla a l'aigua. La mar estava en calma. L'onada s'havia planat; la color blanquissima de l'aigua morta que s'es borrava en fins

El sol Serrera el horisima llançava els seus ultims raigs que cobrien tot el Montseny

El cel començava a verdegar | Quina calma!! Quina calma |

Exemple d'activitats escolars de l'alumna Lola Salvat (1936).

2.3. Les Escoles després de la guerra

Després de la guerra, els vencedors volien construir un nou ordre educatiu amb la finalitat d'esborrar tots els anteriors ideals educatius de la II República i implantar una nova "pedagogia española" que servís per reforçar el nou règim, calia "españolizar la Enseñanza". És per això que tots els mestres van ser depurats. Segons una ordre circular del 1936, els rectorats havien de classificar els informes sobre els mestres que els enviaven els alcaldes en tres grups: "Totalment desfavorables per les seves actuacions anteriors", la qual cosa suposava suspensió de feina i sou; "Conducta no ben definida.. o d'actuació dubtosa", que podia comportar també una sanció; o bé "Favorables", i en aquest cas se'ls ratificava en els seus càrrecs (cfr. Martí, 1999).

La situació educativa era penosa, segons Crespo *et alii* (1987): "Expulsats els professors contraris al Règim, separats temporalment els sospitosos de tebiesa, els nous acabaren per impartir, uns entusiàsticament i altres de forma resignada, una educació confessional i trista, patriotera i revanxista, vocinglera de certs moments passats i encobridora de la misèria present. En aquells temps difícils era pràcticament impossible que sorgissin dissidents en un Magisteri escarmentat i humiliat."

A la depuració del professorat s'hi va afegir, segons Ruiz (2001), la modificació de plans d'estudi, l'adopció de llibres de text convenientment ideologitzats i l'omnipresència dels símbols del règim (retrats de Franco i Primo de Rivera a la classe, hissada i recollida de bandera cada dia, cant de l'Himne Nacional, celebració de festes polítiques del règim) i de les concepcions religioses més integristes (oració diària, exercicis espirituals, el mes de Maria, celebració de dates eclesiàstiques...). Era una escola amb fort contingut religiós, patriòtic, i per a les noies també amb formació de la llar.

Com és lògic suposar, no estava permesa la coeducació: "El Estado, por razones de orden moral y de eficacia pedagógica, prescribe la separación de sexos y la formación peculiar de niños y niñas en la educación primaria" (Decret del 1936). En l'aspecte legislatiu, l'educació primària es va regir per una Circular del 5 de març de 1938.

Després de la guerra, les escoles del Barri Marítim de Torredembarra, sota l'ideari franquista, reprenen el seu funcionament, regentades pels mestres que ja ho feien abans de la guerra, o sigui: a la de nens imparteix classes el Sr. Andreu i a la de nenes la Sra. Tuset.

El Sr. Andreu és donat de baixa de mestre a començaments d'abril del 39 per no haver-se presentat a la presa de possessió del càrrec. Justificada la

seva incompareixença per la seva situació militar, és readmès el 29 d'aquell mateix abril. És sancionat a meitat de sou.

L'any 1945 es produeix un canvi substancial en l'ensenyament primari al promulgar-se la Llei d'Educació (Ley de Educación de 17 de julio de 1945), que estarà en vigor fins al 1970.

La Llei del 1945 estableix les etapes educatives següents:

— "Iniciació", que comprèn:

a) les escoles maternals, fins als 4 anys;

b) les escoles de pàrvuls, dels 4 als 6 anys;

— "Ensenyament elemental", dels 6 als 10 anys;

— "Perfeccionament", dels 10 als 12 anys;

— "Iniciació professional", dels 12 als 15 anys.

L'ensenyament obligatori només abraçava les etapes d'"ensenyament elemental" i el de "perfeccionament", o sigui que era obligatori anar a escola dels 6 als 12 anys. Les altres etapes quedaven supeditades a les possibilitats locals i econòmiques.

Les finalitats de l'educació primària que persegueix aquesta Llei són les següents:

> *"a) Proporcionar a todos los españoles cultura general obligatoria.*
>
> *b) Formar la voluntad, la conciencia y el carácter del niño en orden al cumplimiento del deber y a su destino eterno.*
>
> *c) Infundir en el espíritu del alumno el amor y la idea al servicio de la Patria, de acuerdo con los principios inspiradores del Movimiento.*
>
> *d) Preparar a la niñez capacitándola para ulteriores estudios y actividades de carácter cultural.*
>
> *e) Contribuir, dentro de su esfera propia, a la orientación y formación profesional para la vida del trabajo agrícola, industrial y comercio."*
>
> *En aquesta Llei, la idea que cal infondre als alumnes l'amor i el servei a la Pàtria queda reforçada, tal com queda palès, en el següent articulat: "Es misión de la educación primaria, mediante una disciplina rigurosa, conseguir un espíritu nacional fuerte y unido e instalar en el alma de las futuras generaciones la alegría y el orgullo de la Patria, de acuerdo con las normas del Movimiento y sus Organismos".*

També se segueix prohibint la coeducació i estableix la feminització de l'escola: "la educación primaria femenina preparará especialmente para la vida del hogar, artesanía e industria domésticas".

Per aconseguir els fins de l'educació abans esmentats, a judici de Martí (1999) se segueixen els següents punts:

— Posar en pràctica una "metodologia didàctica" basada en el dogmatisme autoritari, en un memorisme difusor de continguts doctrinals i estàtics, en la pugna per destacar.

— Implantar un pla d'estudis basat en les concepcions neotomistes i en les necessitats partidistes del Règim.

— Jerarquitzar els organismes i institucions encarregats de transmetre els coneixements.

— Propagar, mitjançant els manuals d'estudi, la filosofia nacionalsocialista, sustentada en la tradició més immobilista i arcaica i en una concepció autoritària de governar en què el ciutadà no comptava per a res, donada la seva condició essencial de súbdit.

— Afavorir i beneficiar-se de la manipulació de la persona en el pla intel·lectual, inculcant-li continguts de dubtosa o nul·la cientificitat, que afavorissin la deformació sistemàtica de la realitat, o distorsionadors de la realitat històrica.

— Formar i seleccionar el mestre segons els principis del Règim, perquè havia de desenvolupar un paper decisiu i per a això era imprescindible transformar-lo en el "funcionari-instrument d'una causa política i d'un dirigisme ideològic" i, després, controlar-lo en la seva actuació, ja que assegurar-se de la transmissió fidel de l'ortodòxia era un objectiu decisiu per al Règim.

— Completar l'ampli i intens procés de depuració, iniciat el 1936.

— I definir i desenvolupar el model d'Inspecció de Primer Ensenyament que garantís la consecució de les metes fixades i vetllés per la puresa de l'Escola del Règim.

A finals dels anys cinquanta ens trobem que Manuel Andreu ha deixat de ser mestre a l'escola de nens de Baix a Mar i ara n'és titular Josep Ruiz Caro.

Per aquestes dates, la Sra. Tuset continua regentant la classe de nenes. La Sra. Tuset, tota una institució al barri pels nombrosos anys que hi ha fet de mestra, deixa l'escola l'any 1958 i se l'acomiada amb un sentit homenatge.

Durant el curs 1958-59, per dirigir l'escola de nenes és nomenada Josefina Sancho, en substitució de la Sra. Tuset, però per motiu d'haver de fer uns cursets, al segon trimestre d'aquest curs escolar també hi fan classes Montserrat Brulles i després Pepita Salort.

Grup d'alumnes de l'escola de nenes de Baix a Mar amb la mestra Pilar Tuset moments després de la preparació de la llet en pols (any 1958).

Al curs 1959-1960 dirigeix l'escola de nenes Francisca Lasala.

Als anys 50-60, l'ensenyament encara es regeix pel que dicta la Llei del 45 (recordem que estarà vigent fins al 1970), malgrat que es van introduint algunes modificacions. Així, l'any 1953 comencen a haver-hi petits canvis pedagògics per tal d'ajustar-se a les noves demandes educatives i als nous propòsits polítics. Es promulguen els nous "Cuestionarios Nacionales para la Educación", que adopten alguns principis de la pedagogia moderna.

Segons la "cartilla" d'escolaritat d'aquelles dècades, ens trobem que s'imparteixen les següents matèries:

Materias instrumentales
- — *Lectura*
- — *Escritura*
- — *Dibujo*
- — *Cálculo*

Materias formativas
- — *Religión*
- — *Geografía e Historia*
- — *Lengua*
- — *Matemáticas*
- — *Formación del Espíritu Nacional*
- — *Educación Física*

Materias complementarias

— *Ciencias Naturales*
— *Trabajos Manuales*
— *Prácticas Taller*
— *Formación para el Hogar*
— *Hábitos*
— *Deberes*
— *Conducta*
— *Puntualidad*
— *Aseo*

Les qualificacions que s'empraven eren les següents:

Suspenso	*0 a 1*
Aprobado	*2 y 3*
Bueno	*4, 5 y 6*
Notable	*7 y 8*
Sobresaliente	*9 y 10*

Amb petites variacions, totes les escoles de Catalunya segueixen les imposicions que els marquen les autoritats educatives pel que fa a objectius a aconseguir, matèries a impartir, llengua a utilitzar i metodologia didàctica a seguir. Vet aquí, a títol de curiositat i basant-nos en els records d'alguns testimonis i en la nostra pròpia memòria, més o menys, l'activitat realitzada a les escoles de Baix a Mar durant aquests anys 50-60: el primer que es feia, si era dilluns, era escriure per part del mestre, dintre d'un requadre, en l'extrem superior esquerre de la pissarra central, la "consigna": un text breu que transmetia un ensenyament de caire polític, religiós o social. A vegades era un simple refrany, del tipus "Haz bien y no mires a quién". Una vegada escrita amb lletra molt clara i acurada la "consigna", el mestre explicava amb deteniment el seu significat i després tots els alumnes havien de copiar-la al seu quadern. La consigna quedava escrita a la pissarra per ser copiada cada dia i no es canviava fins al dilluns següent.

Quasi tots els matins eren ocupats fonamentalment per la lectura, l'escriptura, dir la lliçó i l'esbarjo de gairebé mitja hora de durada.

La cal·ligrafia era una tasca escolar a la qual es dedicava força estona. L'activitat era, per a molts alumnes, difícil i entretinguda: s'havia de manejar amb mestria el plomí i calia anar molt amb compte amb les taques de tinta. La mostra cal·ligràfica, consistent, generalment en tres paraules, l'una al costat de l'altra (per exemple, tres noms de ciutat), la posava el mestre a la pissarra i els alumnes l'havien de copiar fins a arribar al final del full del quadern. També es dedicava molta estona, per la importància que se li ator-

gava, a la lectura. Cada dia, un per un, els alumnes havien de llegir en veu alta, sota l'atenta mirada del mestre, un text seleccionat per ell. Els alumnes s'anaven tornant en la lectura seguint les indicacions del mestre, que escollia al lector per sorpresa i així s'assegurava l'atenció de tots.

La lliçó, posada el dia anterior, era preguntada cada dia a alguns alumnes triats a l'atzar, que la repetien la majoria de vegades, de memòria i sense gaire comprensió del seu significat. També eren revisats cada dia els deures, que consistien a passar en net i amb molta cura la tasca escolar feta durant la jornada anterior.

A les tardes, si la memòria no em falla, es feien matemàtiques i es treballava algun tema de geografia o història.

Fonamentalment, el treball de matemàtiques consistia en el fet que un alumne amb bona lletra, escollit pel mestre, copiava d'un llibre un problema a la pissarra; després es donava força temps perquè cada alumne resolgués individualment el problema i, passada aquesta estona, el mestre, també a l'atzar, feia sortir un alumne a la pissarra a resoldre el problema. Si no ho aconseguia, en sortia un altre fins que el problema estava enllestit completament.

La geografia es treballava molt a base d'acolorir i completar amb noms de capitals, províncies, comarques, rius, etc., uns mapes muts que el mestre triava. Les dades del mapa s'havien d'aprendre de memòria. A vegades, com a activitat avaluatòria, el mestre, que era molt bon dibuixant, reproduïa de memòria un mapa a la pissarra, per exemple el d'Europa, i els alumnes amb un punter havien d'anar assenyalant tots els rius, els caps, etc.

Cada dijous a la tarda hi havia dibuix, el dia preferit per tots els alumnes. Normalment, cada escolar triava una làmina amb un dibuix imprès i intentava reproduir-lo al més fidelment possible.

Durant el mes de maig, el mes de Maria, la rutina escolar es veia notablement alterada i s'intensificava l'ensenyament religiós. Es resava el rosari cada tarda i algun cop s'anava a l'església a resar.

Com era força habitual en aquelles èpoques, l'aprenentatge era memorístic i hi havia càstig físic: bons clatellots, tant per si no sabies fer els problemes o no sabies la lliçó com per xerrar massa, la qual cosa comportava que alguns alumnes s'ho passessin força malament i es resistissin a anar a escola.

La llengua emprada en l'ensenyament era totalment el castellà. Normalment, ja que en alguna ocasió no va ser així, ens podíem dirigir al mestre en català per demanar-li alguna cosa sense cap problema, i no existia cap impediment de parlar-lo entre els companys.

Les noies seguien més o menys els continguts escolars que acabem de citar, però posant força èmfasi en la formació de la llar i sacrificant, per tant, altres coneixements. Quasi cada tarda, excepte els dijous, que també feien dibuix, realitzaven labors, algunes de les quals anaven encaminades a fer que les noies, a l'hora de casar-se, ja disposessin de la roba necessària perfectament brodada. Però l'última finalitat d'aquestes labors era la de formar la perfecta dona de casa.

Cada matí, un grup de noies havien d'esmerçar el seu temps a fer la llet en pols, que una vegada feta era repartida a l'hora d'esmorzar entre els nois i les noies.

Com a textos escolars, s'utilitzaven fonamentalment les enciclopèdies de diferents graus: concretament l'enciclopèdia de José Dalmau Carles (Enciclopedia cíclico-pedagógica), de l'editorial Dalmau Carles-Pla, S.A. de Girona-Madrid.

A mesura que passa el temps, l'ensenyament primari va canviant qualitativament i, l'any 1964, la Llei de 29 d'abril estableix l'obligatorietat de l'ensenyament primari dels 6 als 14 anys. Això sí, encara insistint en el concepte cristià de la vida i en els Principios del Movimiento. Però no és fins a la publicació del "Libro Blanco" l'any 1969, per l'anomenat aleshores Ministerio de Educación y Ciencia, amb la finalitat de fer front a les mancances del sistema educatiu —fracàs escolar, insuficient dotació econòmica, manca de mètodes didàctics, etc.—, que comencen els canvis significatius en aquest nivell d'educació. Canvis que arribaran a culminar amb la Ley General de Educación del 1970. Es pretén, segons el mateix text legal, "dotar a nuestro país de un sistema educativo más justo, más eficaz, más acorde con las aspiraciones y con el ritmo dinámico y creador de la España actual". Aquesta Llei va ser qualificada de "revolució pacífica i silenciosa" (cfr. Mayordomo, 1999).

La Ley General de Educación del 1970 estableix un nou sistema educatiu dividit, pel que fa als primers nivells, en Educació Preescolar (de 2 a 5 anys) i Educació General Bàsica (de 6 a 13 anys), de caràcter obligatori i gratuït. Amb aquesta Llei es pretén superar vells esquemes pedagògics i didàctics i apostar per l'aprenentatge no memorístic, exercitar les capacitats dels alumnes, l'avaluació contínua, l'atenció individualitzada en la mesura que sigui possible, etc.

Pels anys 60-70, l'escola de nens de Baix a Mar encara és dirigida per Josep Ruiz, que no deixarà l'escola fins al curs 1969-1970. Cal dir que, pels molts anys d'ensenyament exercits a Baix a Mar i per la seva qualitat docent, el Sr. Josep, tal com se l'anomenava popularment, va ser molt apreciat i res-

pectat per la gent del barri, i em permetreu que aprofiti l'ocasió per manifestar la meva gratitud envers la seva persona.

Al Sr. Ruiz el substitueix Celestino Salort en el curs 1972-1973. Al Sr. Salort al curs següent el substitueix el seu pare, Josep Salort Mañé, abans mestre del col·legi Antoni Roig, que serà l'últim mestre de l'escola de nens de Baix a Mar.

Pel que fa a l'escola de nenes, ens trobem que des del 1967 hi imparteix classes Rosario Fiestas Ferrer, fins que l'any 1973, havent-li comunicat la inspecció que l'escola de nenes es tancaria l'any següent, abandona la plaça del barri per anar a Tarragona. Així doncs, és l'última mestra de l'escola de nenes.

L'ensenyament primari a les escoles del barri, tant de nens com de nenes, s'acaba l'any 1974 i els alumnes, nens i nenes, que fins llavors assistien a les seves aules, es veuen obligats a desplaçar-se a dalt del poble, al col·legi Antoni Roig, per prosseguir els estudis.

3. Epíleg

Els locals de les escoles de Baix a Mar continuen donant servei, ja que el novembre del 1974 entra en funcionament una unitat de guarderia municipal que acollirà els alumnes més menuts del barri i del poble. Funcionarà fins al 1992, any en què es tanquen definitivament les portes d'uns locals escolars que tant van contribuir a millorar la qualitat de l'ensenyament a Torredembarra.

4. Bibliografia

AMTO (Arxiu Municipal de Torredembarra). Expedient núm. 411/6.

COMES, G. (1992): *El Patronat Antoni Roig i l'ensenyament a Torredembarra (1886-1935)*. El Mèdol. Tarragona.

CRESPO, J. *et alii* (1987): *Purga de maestros en la Guerra Civil*. Ed. Ámbito. Valladolid.

GUZMÁN, E. (1963): "La labor de un día", *Vida Escolar*, núm. 50 (citat per López y Mayordomo, 1999).

LÓPEZ, R.; MAYORDOMO, A. (1999): "Las orientaciones pedagógicas del sistema escolar". A: Mayordomo, A. (coord): *Estudios sobre política educativa durante el franquismo*. Universitat de València.

MARTÍ, J. J. (1999): "Ortodoxia y control en el sistema educativo: La inspección de enseñanza". A: Mayordomo, A. (coord.): *Estudios sobre política educativa durante el franquismo*. Universitat de València.

MAYORDOMO, A. (1999): "Aproximación a enfoques y tiempos de la política educativa". A: Mayordomo, A. (coord.): *Estudios sobre política educativa durante el franquismo*. Universitat de València.

RUIZ, M. A. (2001): "La educación popular en el régimen franquista". A: Gracia, J.; Ruiz, M. A.: *La España de Franco (1939-1975). Cultura y vida cotidiana*. Ed. Síntesis. Madrid.